

- Кієвская старина. – 1906. – Т. ХСІІІ. – с. 51–55.
3. Доманицький В. Тарас Шевченко (Синтетично-націологічні студії його життя й творчості) / В. Доманицький. – Чікаго – Іллінойс, 1961. – 116 с.
  4. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев. – 2-е вид. – К.: Обереги, 2004. – 480 с. – (Сер. «Б-ка укр. раритету»).
  5. Мовчан П. М. Мова – явище космічне: Есе, літературно-критичні статті / Павло Мовчан. – К.: Просвіта, 1994. – 168 с.
  6. Сверстюк Є. Феномен Шевченка / Є. Сверстюк // Світи Тараса Шевченка: збірник статей до 175-річчя з дня народження поета // Записки наукового товариства ім. Шевченка. Філологічна секція, 1991. – Т. 214. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів. – С. 309–324.
  7. Степанишин Б. І. Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка в школі: метод. посіб. для вчителів / Б. Степанишин. – К.: Проза, 1998. – 384 с.
  8. Чмелик Р. Виховна функція української сім'ї в другій пол. ХІХ – на поч. ХХ ст. / Р. Чмелик // Народозначі Зошити. – 1995. – № 2. – С. 95–99.
  9. Шевченко Т. Усі твори в одному томі / Т. Шевченко. – К.: Ірпінсь: Перун, 2006. – 824 с. – (Поет, полицка «Перуна»).

Дарія Курінна

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ БАГАТОЗНАЧНОСТІ СЛОВА ТА ОМОНІМІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Проблемі розрізнення полісемії та омонімії як двох самостійних явищ у семасіології й лексикології англійської мови відводиться особлива роль, передусім через відсутність єдиного формально-логічного критерію визначення омонімії та універсальної класифікації омонімів у лексикографічних джерелах (немає систематичності щодо їхньої подачі). Можна стверджувати, що на сьогоденньому етапі розвитку лінгвістики у мовознавчій літературі питання розмежування полісемії й омонімії залишається відкритим і дискусійним. Ситуації, у яких однаковому звучанню (написанню) відповідає декілька лексичних значень, трапляються у мові досить часто, але у певних випадках ці відмінні значення констатуються як складники різних слів, тобто йдеться про омонімію, а в інших – одного слова (полісемія).

Зважаючи на складність розв'язання проблеми встановлення меж між подібними явищами, вчені неодноразово намагались знайти критерій, який дозволив би розрізняти омонімію і полісемію за допомогою формальних, зовнішньо виражених ознак – особливостей парадигми,

входження у відмінні синонімічні ряди, розходження у трансформаціях, у словотвірних рядах, написанні тощо.

Наявні в англістиці роботи, присвячені цій проблемі, є яскравим відображенням відсутності єдиної методики встановлення семантичних меж слова. Це і створює значні труднощі в лексикологічних дослідженнях і, особливо, в лексикографічній практиці, так як саме укладачі тлумачних, а також двомовних словників стикаються з труднощами опису багатозначного слова – як єдиного знака або як двох і більше знаків – омонімів. Цим і пояснюються складності і суперечливість лексикографічного тлумачення таких, наприклад, англійських слів, як: *bachelor* «холостяк» і *bachelor* «бакалавр», *brush* «щітка» і *brush* «сутька» тощо. Звідси і плутанина при описі тієї чи іншої лексичної одиниці в словниках [2].

У практиці викладання іноземних мов також дуже часто виникають труднощі з оцінкою ступеня пов'язаності значень слова, тобто із з'ясуванням того, де межа полісемії та як провести чітку грань між полісемією й омонімією.

Серед дослідників, які розробили принципи розмежування омонімії та полісемії, слід відмітити А. Головню, Р. Болтянську, Н. Кузьменко, М. Кочергана, Л. Малаховського, С. Кацнельсона, Ю. Апресяна, Л. Новикова, а також Д. Новикова, Л. Антонікову і Л. Солдатову. Особливо вагомою з огляду на наше дослідження є класифікація різних видів багатозначності й неоднозначності, запропонована Л. Кудреватих, яка дозволяє під іншим кутом підійти до поставленої проблеми.

Багато мовознавців стверджувало, що суттєвих відмінностей між цими двома явищами немає, оскільки відсутні обов'язкові зовнішні вияви омонімії, іншими словами, формальні показники для дивергенції омонімії і полісемії. Тому майже в усіх працях із семантики наводяться приклади так званої «дезомонімізації», тобто об'єднання омонімів у полісемантизм. Так, Г. Пауль називає обидва явища єдиним поняттям багатозначності. Подібну позицію поділяють й інші лінгвісти, які вважають усі випадки багатозначності омонімією [4, с. 148].

Такий підхід до розв'язання проблеми не підтримував свого часу О. Смирницький, який стверджував, що, заперечуючи полісемію і вважаючи усі випадки семантичних відмінностей омонімією, матимемо у мові омоніми, зв'язані за значенням, та омоніми, семантично не зв'язані. На його думку, це спричинить лише зміну термінології, що є не виправданим, оскільки нівелює принципову відмінність між полісемією й омонімією, тобто між типовістю семантичних зв'язків і їх випадковим характером [5, с. 86].

Для розмежування двох явищ деякі автори при визначенні омонімії говорять про «абсолютно різні значення», але таке формулювання породжує нове і знову ж таки невирішене питання – як відрізнити «абсолютно різні» значення від просто «різних». У зв'язку з цими

труднощами неодноразово робилися спроби знайти критерій відрізнити полісемію від омонімії на основі будь-яких формальних, зовні виражених ознак.

Всі спроби виявилися марними, так як формальні ознаки, супутні іноді розбіжності значень слів при омонімії, можуть мати місце і при полісемії. Саме через відсутність обов'язкової «зовнішньої виразності» омонімії, тобто відсутність формальних підстав для розмежування між омонімією і полісемією, багато дослідників вважають, що істотних відмінностей між цими двома явищами немає.

Треба погодитися, що омонімія і полісемія – поняття різні. Але вони мають і спільну ознаку – відмінність значень при тотожності форми, що дозволяє об'єднати їх в більш широке поняття неоднозначності.

Ряд учених мотивують таке об'єднання зручністю опису, однак справа не в зручності, а в об'єктивному виділенні поняття в системі формально-сміслових відносин між словами як член бінарної опозиції, що протистоїть поняттю синонімії. У матрицях, запропонованих різними авторами для опису цих відносин, неоднозначність (омонімія + полісемія) займає клітинки, діаметрально протилежні тим, які займають синонімія і суміжні явища.

Більш правильним є підхід М. Кочергана, який не розглядає омонімію в одному ряду з полісемією, синонімією й антонімією, а об'єднує омонімію та полісемію в поняття неоднозначності і пропонує проводити розмежування між ними вже на іншому рівні [1].

Потрібно визнати, що антонімія теж не є самостійною лексико-семантичною категорією, а входить до складу синонімії – категорії, яка, протистоїть неоднозначності. Замість традиційно вирізнених категорій полісемії, омонімії, синонімії та антонімії будуть дві основні лексико-семантичні категорії – неоднозначності і синонімії, в першу увійдуть як субкатегорії полісемія і омонімія, а в другу – власне синонімія, антонімія і інші суміжні явища. Об'єднання омонімії з полісемією в рамках категорії неоднозначності не знімає їх протиставлення і не звільняє від шляхів до їх розмежування [1, с. 62].

Іншою, більш суттєвою проблемою, є питання внутрішньої суперечності полісемії, яка відзначається одночасно і множинністю семантики, і семантичною єдністю. У зв'язку з цим деякі дослідники не визнають полісемію взагалі, об'єднуючи різні відтінки значення слова в одне спільне значення або поділяючи слово на низку моносемантичних омонімів. Переконливу критику теорії «спільних значень» і підходу до багатозначного слова як набору омонімів знаходимо у працях С. Кацнельсона. Полісемантичне слово дійсно має множину відмінних значень, але всі вони є лише різними реалізаціями, різними виявами одного семантичного цілого, тобто так звані взаємопов'язані варіанти й утворюють єдину систему, яка і є означувальним словесним мовним

знаком.

Отже, принципова відмінність між омонімією і полісемією полягає в тому, що омонімія кваліфікується різними означувальними компонентами, а полісемія має те саме означувальне. Дослідження типів семантичного зв'язку, закономірних для даної мови, визначається як шлях до успішного розв'язання проблеми диференціації омонімії і полісемії: типовість, повторюваність, неунікальність зв'язку між двома значеннями вказує на полісемію, а одиничність, винятковість, унікальність – на омонімію [3, с. 44].

Єдність означувального при полісемії досягається неперервністю дериваційного зв'язку, який охоплює послідовно усі складники семантичної структури багатозначного слова. Якщо випадає хоча б одна ланка, яка забезпечує неперервність, то порушується семантична єдність слова і відбувається «розпад полісемії», перетворення багатозначного слова на два омоніми.

Відмінність між полісемією й омонімією полягає в тому, що при полісемії всі значення мовних одиниць, які мають тотожні означувальні, зв'язані між собою дериваційними відношеннями, і тому мають однакові означувані, а при омонімії значення, які відповідають тотожним означувальним, розпадаються на дві або декілька груп, між якими повністю відсутній дериваційний зв'язок і кожна з яких утворює окреме означуване, тобто йдеться про декілька словесних знаків з різними означуваними [6, с. 113].

Простежити наявність або відсутність такого дериваційного зв'язку можна за допомогою компонентного аналізу, зіставлення словникових тлумачень. Однак для перехідних випадків жоден метод не може дати вичерпного пояснення.

Список використаних джерел

1. Кочерган М. П. Слово і контекст: лексична сполучуваність і значення слова / Кочерган М. П. – Л.: Вища школа, 1980. – 184 с.
2. Кудреватых Л. П. Семантический тип слова как языковая универсалия и особенности обучения семантическим типам слов [Електронний ресурс] / Кудреватых Л. П. – URL: www.kyu.edu.tw/93/95/pfper/v8/95-161.pdf.
3. Новиков Д. Н. Разграничение полисемии и омонимии в свете когнитивной лингвистики (на материале современного английского языка): дис. ... канд. филол. наук / Новиков Д. Н. – СПб., 2005. – 173 с.
4. Пауль Г. Принципы истории языка / Пауль Г. – М., 1960. – 500 с.
5. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / Смирницкий А. И. – М., 1956. – 260 с.
6. Солдатова Л. П. Розмежування явищ повної лексичної омонімії та полісемії (словниковий і функціонально-стилістичний аспекти): дис. ... канд. філол. наук / Солдатова Л. П. – Київ, 2007. – 263 с.